

De Toorts

70

SEPTEMBER 2006, 23E JAARGANG

Contactblad van het IVN afdeling Zuid-Kennemerland

*van zicht-as
tot
kronkelpad*

De Toorts is het contactblad van het IVN afdeling Zuid-Kennemerland.

Het IVN, Vereniging voor natuur- en milieueducatie, is een vereniging van vrijwilligers, die streeft naar meer natuur en een betere kwaliteit van het milieu. De leden zetten zich actief in voor natuur en milieu door middel van allerlei voorlichtende en educatieve activiteiten.

Verspreid over Nederland heeft het IVN ruim 180 afdelingen.

Bestuur

Voorzitter	Jonne Misset, Junoplantsoen 73, 2024 RM Haarlem, tel. 023-5274950
Secretaris	Dick van As, van Riebeecklaan 2, 2024 AH Haarlem, tel. 023-5267873
Penningmeester	Robbert-Jan de Bruijne, Esdoornkade 13, 2101 WN Heemstede, tel. 023-5474362
Postadres	Van Riebeecklaan 2, 2024 AH Haarlem
E-mail	bestuur@ivnzk.nl
Gironummer	5007954 t.n.v. IVN Zuid-Kennemerland te Heemstede

Ledenadministratie

Esdoornkade 13, 2101 WN Heemstede, tel. 023-5474362

Coördinatoren werkgroepen

Excursies	vacature		excursie@ivnzk.nl
Groene Winkel	Paul de Vocht	023-5424513	groenewinkel@ivnzk.nl
Cursussen	Tineke Allaert	023-5261100	cursus@ivnzk.nl
Kinderen	Frank Jansen	023-5290984	kinderen@ivnzk.nl
De Toorts	Jonne Misset	023-5274950	toorts@ivnzk.nl
Lezingen	vacature		
Oeverwaluwen	Mieke Ooms	023-5651606	oeverswaluw@ivnzk.nl
Natuurwerkgroep	Marc van Schie	023-5351239	natuur@ivnzk.nl

Aangevraagde excursies

Yneke Bettink 023 - 5254995

Materiaalcoördinator

Leo v/d Brugge, Gen. Bothastraat 91, 2021 JS Haarlem, tel. 023-5261584, e-mail: materiaal@ivnzk.nl

Webmasters

Huib Koel en Jacqueline van Klaveren, e-mail: webmaster@ivnzk.nl

Persberichten

Marc van Schie, tel. 023-5351239, e-mail: publiciteit@ivnzk.nl

Promotie-activiteiten

Yvonne Hassing, tel. 023-5277394, e-mail: yhassing@gmail.com

De jaarbijdrage is voor leden minimaal € 16,50 en voor donateurs minimaal € 15. Leden en donateurs ontvangen driemaal per jaar De Toorts. Leden ontvangen tevens het kwartaalblad 'Mens en natuur' van IVN Nederland. Van leden wordt verwacht dat zij actief zijn binnen de afdeling. Uitgebreide informatie over het IVN Zuid-Kennemerland is te vinden op de website www.ivnzk.nl.

Inhoud

Van de redactietafel	3
Ledendag Haarlemmermeer	3
De landgoederengordel van Zuid-Kennemerland	4
Is natuur gezond? Maakt natuur gezond?	7
Eetbare kruiden; Nagelkruid	8
Paddestoelendag Elswout	9
Interview Piet van den Bos	10
Straatje om	12
Rondje thuis	13
Interview Mieke Wilmink	14
Interview Eric van Bakel	16
Korte berichten	18
Kinderhoek	20

Colofon

Druk

Paswerk Grafisch, Cruquius

Papier

100% zuur- en chloorvrij papier

Opmaak en vormgeving

Albionne, Haarlem

Redactie De Toorts

Caroline Dekker, Marisca v/d Eem, Theo Litjens en Jonne Misset
e-mail jonnemisset@quicknet.nl

In dit nummer medewerking van

Yneke Bettink
Jacqueline v. Klaveren (tekst+foto)
Ronald van Zon

Van de redactietafel

In het thema 'landschap' werd in vorige Toortsuitgaven aandacht besteed aan Zee en Strand, het Duinlandschap en het Zeedorpenlandschap. In onze reis vanaf de kust landinwaarts zijn we nu aangeland bij de Binnenduinrand. Kort gezegd wordt de Binnenduinrand bepaald door het gebied gelegen tussen de oostelijke duinstrook en het verder landinwaarts gelegen veenweidegebied en het poldergebied.

In de bijdragen in deze Toorts wordt de aandacht onder andere gevestigd op de cultuurhistorische waarden van dit prachtige landschap, maar ook op de natuur in dit gebied. In korte stukjes wordt ingegaan op zaken die specifiek zijn voor de binnenduinrand: bos en bomen, de zwarte specht, stinzenplanten, paddestoelen, en... wel beho-

rend bij dit landschap maar in Kennemerland (nog) niet algemeen voorkomend: de boommarter.

De tijd dat de Binnenduinrand een eldorado van rust was, is allang voorbij. Een tijd waarin het gebied slechts door enkele zandwegen - van noord naar zuid verlopend - toegankelijk was. Toen werd slechts het knallen van de zweep van de voerman, het getrappel van paardenhoeven en het geiep van draaiende karrenwielen gehoord.

Theo Litjens

Ledendag in de Haarlemmermeer

Zo'n 20 leden van onze afdeling kwamen op Zaterdag 17 juni op de koffie in De Heimanshof in Hoofddorp. Een heerlijke start van ons jaarlijkse dagje-uit, want het was prachtig weer en we konden heerlijk buiten zitten.

Na de koffie namen medewerkers van de heemtuin ons mee op excursie door hun tuin. We konden geen beter moment uitzoeken: alles bloeide en we liepen vaak door menshoge wallen van bloemen.

Bij terugkomst stond er een heerlijk biologisch lunchbuffet klaar, grotendeels zelfgemaakt door secretaris Dick en Yvonne, een nieuwe ster aan onze actieve-leden-hemel.

Daarna met fiets en auto naar onze eigen oeverwaluwwand in de Toolenburgerplas. Veel leden hadden de wand nog nooit gezien.

Voorzitter Jonne vertelde iets over de ontstaansgeschiedenis en natuurgids Harry openbaarde ons het leven van de oeverwaluw. Een aantal nesten was bewoond, helaas lieten de jongen zich nog niet zien in de nestopeningen.

We vervoerden onszelf weer verder naar boer Jan Ham, voorzitter van de natuurvereniging in deze polder. Zijn vrouw nam ons enthousiast mee op het Meerboerenpad: prachtig bloeiende bermen langs de akkervelden. En al lopend kwamen wij zo bij De Olmenhorst, waar koffie met gebak klaar stond. Het was bijna jammer dat we nog terug moesten, we zaten daar zo lekker!

Volgend jaar gaan we zeker weer met elkaar op stap!

het bestuur

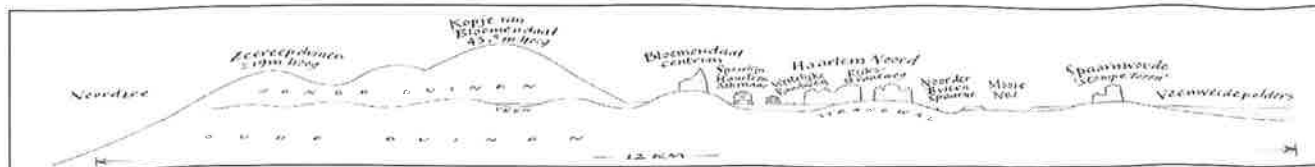
Van zicht-as tot kronkelpad

In dit korte zinnetje zit de hele ontwikkeling van de Franse tuin-stijl tot de Engelse landschapstijl vervat. Wilt u hier meer over weten? Ga dan eens mee met een excursie op een van de landgoederen!

Activiteitenprogramma

Dit keer treft u ons programma niet aan op de achterkant van het blad. Deze Toorts is in verband met de zomervakantie een maand later van de pers gekomen. Alle leden en donateurs hebben het programma of per mail toegestuurd gekregen of in de brievenbus aangetroffen. Mocht u het programma toch onverhoopt niet ontvangen hebben, mail of bel dan even met Dick van As. Zijn telefoonnummer en mailadres staan op pagina 2.

De sluitingsdatum voor het volgende nummer is 1 november 2006. Kopij digitaal aanleveren via toorts@ivnzk.nl.

De Landgoederengordel van Zuid-Kennemerland

een kennismaking in vogelvlucht

Landgoederen en buitenplaatsen zijn onlosmakelijk verbonden met de binnenduinstrand van Zuid-Kennemerland. Ze hebben niet alleen een grote natuurwaarde, maar zijn ook cultuurhistorisch van grote waarde. Zeker dertig van de vele tientallen landgoederen die onze regio rijk is, behoren tot de historisch meest waardevolle landgoederen van Nederland.

Theebuis Huis Te Manpad

De komst van deze buitenplaatsen op het Nederlandse platteland neemt een grote vlucht in de loop van de 17de eeuw, de Gouden Eeuw, met als hoogtepunt de eerste helft van de 18de eeuw. Economische voorspoed leidt in deze tijd tot volle en vieze steden. De rijken laten buiten deze steden landhuizen bouwen en tuinen aanleggen om de stad te kunnen ontvluchten, maar ook om zich duidelijk te onderscheiden van de burgerij.

In de loop van de 19de eeuw ontstaat er een nieuwe golf van wonen in het groen: rijke industriëlen vestigen zich dan in de zogenoemde villaparken of villadorpen, zoals Bloemendaal in onze regio.

Deze villaparken hebben in verhouding tot de landgoederen een klein stuk grond, meestal met een gazon dat omzoomd is door siergroen.

De inrichting van de tuinen, met na-

me bij de landgoederen, is aan veranderingen onderhevig. De landgoedparken werden aangelegd door bekende tuinarchitecten zoals Zocher en vader en zoon Springer. In de eerste helft van de 18de eeuw is de Franse tuin dé trend: geometrische baroktuinen

waar recht en regelmaat overheersen. Aan het einde van de 18de eeuw ontstaat er een nieuwe trend en gaan hele parken op de schop. Zij worden omgetoverd in natuurlijk ogende parken met slingerpaden en reliëf: de zogenoemde Engelse landschapstijl.

Hieronder laten we een aantal landgoederen de revue passeren.

Leyduin

De drie landgoederen Leyduin, Oud-Woestduin en Vinkenduin worden nu als één geheel beheerd. Ze liggen op een oude strandwal in een mooie bosrijke omgeving. Leyduin is het oudste landgoed dat dateert van vóór 1596. Het landhuis is echter al het derde 'Huize Leyduin' en is gebouwd in 1920, maar in een 18de eeuwse stijl. Andere gebouwen zijn van oudere datum, zoals het tweelinghuis - of Juffershuis - uit 1796.

Op Oud-Woestduin lag begin 1900 de bekendste paardenrenbaan van Nederland. Nu is het een open terrein waar de houtsnip in het voorjaar al knorrend zijn rondjes vliegt. Op Vinkenduin is een open plek met alleenstaande bomen, die heel bijzonder van sfeer is. Je kunt er midden op de dag reeën tegen komen. Hier en daar vind je nog restjes van oude tuinen.

Ingang Manpadslaan Heemstede, over het spoor rechtsaf.

De zwarte specht

Spechten zijn de timmerlieden van het bos. De zwarte specht is de grootste van de spechten (zo groot als een kraai) en de meest opvallende, met zijn pikzwarte verenkleed en zijn vuurrode kuif. Weliswaar opvallend, maar u zult hem niet snel zien, want hij is erg schuw. In oude beuken- of dennenbossen klimt hij spiraalsgewijs langs bomen omhoog op zoek naar insecten die onder de schors leven. Grote, bijna rechthoekige gaten, soms meerdere boven elkaar, vlak boven de grond in een oude naaldboom, verraden het restaurant van de zwarte specht. Zijn nestholte hakt hij echter uit in een gezonde beukenboom, te herkennen aan een groot ovaal gat van zo'n tien centimeter doorsnee.

Vroeg in het voorjaar in Elswout kunt u zijn zeer zware roffel horen. Hij heeft een krachtige, rechte vlucht met omhooggehouden kop.

Duin en Kruidberg

De imposante kastanje- en beukenlanen verklappen de historie van dit landgoed. Aan de rand van de duin-

Het binnenduinstrandbos

De prachtige binnenduinstrand zoals we die kennen in Kennemerland, ontleent zijn karakter vooral aan de bomengroei. Er komen al heel lang bomen in dit landschap voor; vroeger sprak men van 'wilder-nisse', die in hoofdzaak bestond uit elzen, berken en kruipwilg, aangevuld met ruigten en laag struikgewas. Door toedoen van de mens - denk aan het ontstaan van de landgoederen - veranderde dat ruige gebied in lommerrijke, parkachtige bossen. De landheren plantten er een keur aan boomsoorten, zoals eiken, beuken, linden, abelen en kastanjes. Namen van villa's als Boekenrode, Ipenrode, Eikenrode, behoeven geen nadere uitleg. Naast de genoemde loofbomen werden ook naaldbomen geïmporteerd en aangeplant, zoals grove den, zwarte den, thuja, spar, lariks en ceder.

In deze parkbossen heeft zich in de loop der eeuwen een eigen flora ontwikkeld. Het is een rijke en in ons land unieke vindplaats van bijvoorbeeld stinzenplanten. Maar er is ook een weelde aan bijzondere paddestoelen te vinden.

nen, in de weilanden van Duin en Kruidberg, is een manege te vinden met een woonhuis waarvan het voorste gedeelte wit gepleisterd is. Dit huis is nog een deel van de oorspronkelijke hofstede van landgoed Kruidberg, in 1682 gekocht door prins Willem III.

Er overwinteren vleermuizen in de ijskelder en in de oude holle bomen aan de binnenduinstrand. In het voorjaar vind je er een bloemenzee van stinzenplanten. Pony's en Schotse hooglanders zorgen voor de begrazing. In de natte valleien is geplagd, waardoor vrij zeldzame planten als parnassia, gentianen en duizendguldenkruid weer een kans krijgen.

Ingang Duin en Kruidbergerweg 76, t/o

Hoeve Duin & Kruidberg, Santpoort-N

Midden-Heerenduin

Taxusbomen en enkele fijnsparren zijn de restanten van menselijke invloed in vroeger tijden. Het open duin wordt nu begraasd door pony's en Schotse hooglanders. Met hun gegraas en geknabbel langs vaste tredpaadjes, brengen ze dynamiek in het gebied. Hun hoeven maken het zand los en zo kan een verstuivingsplek ontstaan. Bepaalde planten hebben hier profijt van. In de zomer kleurt het landgoedpaars van het slangenkruid. Ook het gele duinkruiskruid is talrijk aanwezig. De tankgracht aan de rand van het bos stamt uit de Tweede Wereldoorlog. De dodars broedt hier en in de winter heb je kans een ijsvogel te zien. De bunkers zijn nuttig als slaapvertrek van vleermuizen.

Te bereiken via Duin en Kruidberg of via Heerenduinen, ingang Heerenduinseweg t/o Merwedestraat IJmuiden

Caprera

Dit landgoed ligt aan de rand van het binnenduin, vlakbij het Kopje van Bloemendaal. Het bestaat uit een wandelgebied en een openluchttheater - gebouwd in 1948 - en verzonken in een duinpan tussen eeuwenoude loofbomen. Deze combinatie van natuur en cultuur is uniek in Nederland. Naast het bos is het meertje van Caprera aantrekkelijk. Dit moerasgebied is rijk aan vogelsoorten en heeft een boeiende flora.

Ingang Hoge Duin en Daalseweg Bloemendaal

Elswout

Een van de fraaiste en meest waterrijke landgoederen langs de binnenduinstrand dateert uit de 17de eeuw.

Tijdens elke modegril onderging de

tuin een gedaanteverandering. Aanvankelijk was het landgoed aangelegd in een strakke Franse stijl, maar in de 18de eeuw werd het ingericht volgens de nieuwste mode: de romantische Engelse landschapstijl.

Historisch gezien heeft het landgoed een rijk verleden. Napoleon en keizerin Sissi waren er te gast. Dankzij de grote cultuurhistorische waarde is Elswout een Rijksmonument geworden.

Elswout is ook een thuis voor vele planten en dieren, zoals bijvoorbeeld de bosuil. In de 100 tot 200 jaar oude bomen zitten veel hollenbroeders. Daarnaast bloeien hier bijna het hele jaar stinzenplanten, maar met name in het vroege voorjaar. Verder zijn er statige bomenlanen met indrukwekkende zichtassen.

Ingang Elswoutlaan 12a Overveen

Koningshof

Middenduin

Ook dit is een gebied met een rijke cultuurhistorie. De Kamperberg was in 1803 bijvoorbeeld onderdeel van het Napoleontische leger. In de ijskelder werd vroeger ijs opgeslagen voor de bewoners van

Duinlust; nu slapen en overwinteren er vleermuizen.

Met een deel van het zand van Mid-denduin zijn in het midden van de 19de eeuw de grachten van Haarlem gedempt en veel oude herenhuizen zijn erop gefundeerd. Het zand werd destijds per boot via de Zanderijvaart afgevoerd naar de stad. Rond 1948 is het land in gebruik genomen voor de bollenteelt en dat heeft geduurd tot 1992. Nu is men de grond aan het verschrallen tot het uiteindelijk een bloemrijk grasland wordt. Op dit moment groeien er al bijzondere soorten zoals parnassia, moeraswespenorchis en rate-laar. Ook in de rest van het gebied wordt de vegetatie gevarieerder doordat er met roodbontvee seizoensbegrazing plaatsvindt. De zeldzame ijsvogel broedt hier sinds kort weer.

Ingang: begin Duinlustweg Overveen

Zwammen

In onze binnenduinrand komt u zeer veel zwammen tegen. Enerzijds zijn er zwammen die van bomen profiteren ten dienste van eigen welzijn, en waarvan tegelijkertijd bomen profiteren. Anderzijds zijn er zwammen die leven van dood hout en dat opruimen door het af te breken en om te zetten in bouwstoffen, nuttig voor nieuw organisch leven. De eerste groep komt voor op bosgrond aan de voet van bomen. Zij groeien beter door de stoffen die door de fijnere wortels van bomen worden afgescheiden (bv. suikers); de groei van de betreffende boomsoort wordt gestimuleerd door bv. mineralen uit de zwamdraden onder de grond. Een voorbeeld van een dergelijke samenleving is de Beuken-russula. Van de 'houtvreter' zijn te noemen de Honingzwam en de Tonderzwam. Wilt u er meer van weten? Kom dan naar de jaarlijkse Paddenstoelendag op Elswout.

Koningshof

Dit landgoed stamt uit 1899 en is een van de meest recente buitenplaatsen van ons land. Het ligt deels in het binnenduin, het oudste gedeelte van de duinen. In deze luwte, vier kilometer van zee, kon zich spontaan een flink bos ontwikkelen. In het bos is veel reliëf; na elke heuvel of bocht dient zich een heel ander spannend uitzicht aan. De rode beuken en de enorme douglassparren zijn aangeplant.

Het imposante landhuis – met parkweide en parkbos – heeft een sprookjesachtig karakter, mede door de grote beuken en eiken. Natuurmonumenten kreeg het landgoed in 1962 uit een nalatenschap. Tegenwoordig huurt de Stichting Filmmuseum het pand, dat dateert van rond 1900.

De natuur heeft hier weer ruim baan gekregen. Door de kap van (aangeplante) Corsicaanse dennen kon meer licht tot de bodem doordringen en is een natuurlijker ondergroei ontstaan. Beuk, eik, berk en hulst krijgen tegenwoordig meer ruimte waardoor een gevarieerd duinbos ontstaat. Om het open karakter in het gebied te handhaven grazen hier Shetland-pony's. Een kleinere grazer, het konijn, houdt het plantendek verder bij. De open plekken zijn van groot belang voor vele planten en dieren. Alleen hier komt de kleine parelmoervlinder en de duinparelmoervlinder nog talrijk voor. Hun rupsen leven van viooltjes die het van de open plekken moeten hebben, evenals de duinhagedis die ook afhankelijk is van deze open plekken.

Ingang Duinlustweg Overveen, ca. 1,5 km. voorbij ingang Middenduin.

Zoveel variatie aan landgoederen, zoveel moois om van te genieten, dat heb je bijna nergens in Nederland. De landgoederen vormen

een oase van rust in de Randstad. Je kunt er wandelen of fietsen, meegaan met een landgoedexcursie, of kom 1 oktober naar de jaarlijkse Paddenstoelendag op landgoed Elswout!

Caroline Dekker & Jonne Misset

Bronnen: website IVN-ZK en Ecologie en landschap, Van Velzen en Vonk, uitgave IVN-ZK, 2004.

De boommarter

Een soepel en behendig beest dat goed kan klimmen en van boom tot boom kan springen over een afstand van wel vier meter. De boommarter kan dan ook met succes op eekhoorns jagen. Maar hij eet ook jonge of slapende vogels en kleine zoogdieren en zelfs insecten, bessen en vruchten. Door zijn lengte – tussen de 36 en 56 cm., waarvan de staart een derde deel uitmaakt – is hij vrij opvallend. Zijn vacht is kastanjebruin, de poten en de snuit zijn donkerder en hij heeft een roomgele nek-vlek. Zijn spitse kop heeft vrij grote oren.

De boommarter is actief in de schemering en 's nachts. Overdag slaapt hij in spechtengaten of konijnenholen. Zijn nest maakt hij echter in een boom.

Momenteel houdt men in onze regio een inventarisatie om te kijken of hier een populatie huist.

Is natuur gezond? Maakt natuur gezond?

Als IVN-ers ervaren we tijdens excursies het enthousiasme van kinderen en de interesse en het opener worden van volwassenen. We zien ook de grote bezoekersaantallen van onze evenementen zoals de Paddenstoelendag. Voor ons is het wel duidelijk wat natuur met de mens doet.

In het overheids- en gemeentebeleid is helaas weinig terug te vinden om natuur gecoördineerd en op grote schaal te behouden en te creëren. De afgelopen jaren is er eerder sprake van het verdwijnen van bomen en natuur. Actiegroepen en andere voorvechters moeten alle zeilen bijzetten om stukjes groen te behouden. De waarde van het grondoppervlak voor bebouwing is immers makkelijker concreet te maken.

Feiten en cijfers

Feiten en cijfers zijn nodig om beleidsmakers en beslissers te overtuigen van de waarde van het groen, vooral wanneer dat schaars is in een stedelijke omgeving. Instituten als het Wageningse Alterra verrichten al jarenlang onderzoek. De positieve resultaten daarvan beginnen ook in overheidskringen bekend te worden. In 2004 is er een meta-onderzoek (inventarisatie van bestaand onderzoek) verricht dat door de Gezondheidsraad en het RMNO is gepresenteerd tijdens het voorjaarscongres van Natuurmonumenten. Helaas waren er

voornamelijk 'groengelovers' in de zaal die al overtuigd waren. In Europees verband wisselen deskundigen sinds 2004 ook onderzoek en ervaringen uit.

Praktijkvoorbeelden

Recent zetten de ministeries van LNV, VWS en VROM zich serieus in om het thema op te pakken. Onderdeel daarvan is het verzamelen van goede praktijkvoorbeelden waar natuur ingezet wordt voor de gezondheid. Denk maar aan

'healing gardens', de groenkamer in zorgcentrum Schoterhof en de Speeldernis in Rotterdam, waar kinderen middenin een stedelijke

omgeving wilde natuur kunnen ervaren. (zie foto)

De bedoeling van deze inventarisatie is het optimaliseren en opschalen van de goede voorbeelden. Met een toekomstige regering die mens- en natuurvriendelijk is en de centjes daarvoor wil vrijmaken, kan het goedkomen.

Uiteindelijk gaat een verbeterde gezondheid zelfs geld besparen, alleen is dat nog niet direct zichtbaar in een lopende regeerperiode. Visie is dus een vereiste voor de politici.

Met alle inzet en activiteiten dragen we als IVN-ers al een mooi steentje bij.

Ronald van Zon

Voor meer informatie en voor het aandragen van praktijkvoorbeelden (altijd zeer welkom) kun je met Ronald per mail contact opnemen: rpvanzon@planet.nl.

Kijk voor praktijkvoorbeelden ook eens op www.natureforhealth.info.

Verandering bij Werkgroep Publiciteit

De werkgroep Publiciteit is sinds kort opgesplitst in drie delen: Marc van Schie blijft de persberichten doen, Huib Koel en Jacqueline van Klaveren houden zich bezig met de website en Yvonne Hassing richt zich op de promotie-activiteiten. Zij is bezig hiervoor een nieuw groepje op te zetten. Marc kan deze activiteiten niet langer meer coördineren. Zijn werk als IVN-gids en als maker van onze persberichten en niet in de laatste plaats de zorg voor zijn jonge kinderen, nemen alle beschikbare tijd in beslag. Het publiciteitswerk gaat natuurlijk gewoon door, maar we gaan wel op zoek naar iemand die deze drie 'groepjes' gaat coördineren.

het bestuur

Eetbare en/of
geneeskrachtige kruiden

Geel Nagelkruid is een inheemse tweejarige kruidachtige behaarde plant met in het eerste jaar een gemakkelijk herkenbare wortelrozet. Langs paden van de binnenduinenranden, op landgoederen (maar ook in mijn achtertuin) staat ze van mei tot laat in de herfst kaarsrecht en met een bescheiden hoogte van 40 centimeter te bloeien. Zowel de bladeren als de bloemen vertonen duidelijk de kenmerken van roosachtigen: de bloempjes zijn vijftalig, regelmatig met een dubbele kelk. De bladeren zijn veernervig gedeeld met aan de voet van de vaak drietallige stengelbladeren een steunblad. De zaden die bij elkaar staan in ruige bolletjes, verspreiden zich met behulp van de kromme S-vormig uitgegroeide stijlresten. Ze haken zich overal in vast. De wortelstok is kort en dik (volgens de overlevering uit jaloezie afgebeten door de duivel).

Geel Nagelkruid - (Geum urbanum - Familie der roosachtigen)

De Latijnse naam Geum is afgeleid van het Griekse geno, wat 'een aangename geur geven' betekent. De vers opgegraven wortel ruikt vóór de bloei licht naar kruidnagel. Het toevoegsel 'urbanum' duidt er op dat het een gemakkelijke plant is die zelfs in de stad kan gedijen.

In het jaar 795 na Christus wordt Nagelkruid in het standaard werk Capitulare villis nog niet genoemd. Rond 1150 beveelt Hildegard von Bingen Geel Nagelkruid (ook wel 'De Gezegende' genoemd) aan voor velerlei gebruik. Rond 1250 wordt De Gezegende gebruikt om kruidenwijn te aromatiseren en om het verzuren van eigengebrouwen bier tegen te gaan.

In een Middeleeuws glossarium (=verklarende woordenlijst) wordt het kruid 'Carioffel' genoemd, terwijl het in het Frans in de volksmond bekend is als 'Mors au diable', vrij vertaald Dood aan de duivel of Duivelsbeet. Dit laatste slaat dan weer op de wortel die afgekort lijkt. In 1484 heeft men het over 'Garioffelcrut' en in 1588 duikt in Tabernaemontanus voor het eerst de Duitse

volksnaam 'Heyl aller Welt' op. In de apotheek is Nagelkruid bekend als Radix Caryophyllatae, Gei urbanis, sana munda. Dit laatste komt van 'quia sanaat et mundat' wat betekent 'hij die geneest en zuivert'.

Evenals de meeste roosachtigen werkt ook Geel Nagelkruid samen-trekkend en versterkend op hart, lever en zenuwstelsel. Het kruid ondersteunt vrouwen in de overgang, geeft plaatselijke verdoving bij tandwortel- en tandvleesontstekingen en heelt mondwonden. De wortels werden ook wel gekauwd tegen de pest en tegen een slechte adem.

De schrijfster van het 'Lexicon der geneeskruiden' Melly Uyldert dicht Nagelkruid de volgende eigenschappen toe: het versterkt zwakke maag- en darmfuncties, beïnvloedt de gehele spijsvertering positief en sorteert ook een gunstig effect op chronische reuma, rachitis, menstruatiestoornissen en zwaarmoedigheid. De werkzame bestanddelen in Nagelkruid zijn looistoffen, bitterstof, hars, vitamine C en geïne. Dit laatste is een glucosyde van eugenol, dat weer het hoofdbestanddeel vormt van kruidnagelolie. In de huidige kruidengenees-

kunde bestaat er voor inwendig gebruik een nagelkruidaftreksel bij diarree, slijmvliesontstekingen en verkoudheden. Voor uitwendig gebruik is er een lotion tegen sproeten en andere huidvlekken.

De jonge aromatische bladeren worden in het voorjaar fijngesneden en aan de soep toegevoegd of in kleine hoeveelheden in salades gesnipperd. Hele blaadjes kunnen eventueel ook als decoratie in schotels worden verwerkt. Voor ander huishoudelijk gebruik legt men gedroogde wortels tussen het linnengoed tegen motten én vanwege de lekkere geur. Het bloeiende kruid van Lieve-vrouwe-bedstro wordt op dezelfde manier gebruikt.

In de Middeleeuwen fungeerde Nagelkruid als inspiratiebron voor bouwmeesters en andere vormgevers: het driedelig blad en de vijftallige bloemvorm stonden symbool voor respectievelijk de Heilige Drie-eenheid en de vijf wonden van Christus aan het kruis.

Tot slot vond ik op verschillende plaatsen de antidiabolische (= tegen de duivel) werking van vooral de gedroogde wortel van het Nagelkruid. Meestal in de vorm van een amulet, gedragen in een zakje om de hals. Het oude gebruik en de noodzakelijkheid ervan werden reeds door Doedoens beschreven.

Opvallend vind ik dat ik nauwelijks vraat heb ontdekt op Geel Nagelkruid en ook geen specifieke predatoren in de boeken vond. Wie kan mij hierover iets meer vertellen?

Yneke Bettink

Op ontdekkingsreis naar paddestoelen...

Op zondag 1 oktober 2006 organiseert het IVN Zuid-Kennemerland in samenwerking met Staatsbosbeheer weer haar jaarlijks evenement over de wereld van schimmels en paddestoelen op landgoed Elswout aan de rand van Haarlem. Met veel informatie en excursies voor volwassenen en kinderen. Paddestoelen kun je het hele jaar door vinden. Vooral in de nazomer en in de herfst zie je ze het meest. Ook zijn er in sommige jaren meer paddestoelen dan in andere jaren. Dit heeft te maken met de temperatuur en de hoeveelheid regen. Ook komen ze soms na een regenbui heel snel te voorschijn. Ze schieten dan als paddestoelen de grond uit... Door het plotselinge verschijnen en de snelle groei hebben paddestoelen iets geheimzinnigs. Vroeger werden ze met bovennatuurlijke zaken in

Het IVN-paddestoelenevenement duurt van 10.30 uur tot 16.00 uur. Dialezingen zijn op ieder heel uur van 11.00 uur tot 15.00 uur; duur 20 minuten. Aansluitend paddestoelenexcursies van 1 ½ uur. De aparte en leuke kinderexcursies zijn om 12.30 uur en 14.30 uur, alleen voor kinderen van 4 t/m 10 jaar en zonder ouders! Voor kinderen met ouders is er een eigen paddestoelen-puzzeltocht uitgezet.

Verder is er een tentoonstelling over paddestoelen, een knutseltafel voor de kinderen en De Groene Winkel verkoopt allerlei natuurboeken en handige dingetjes om de natuur te verkennen, zoals spiegelgltjes om de onderkant van paddestoelen te bekijken, loepjes en vangpotjes.

Voor deelname aan de excursies kunnen ter plekke gratis kaartjes worden gereserveerd aan de informatiestand. Entree Elswout aan de Elswoutlaan in Overveen. Toegangskaart Elswout verplicht. Aanmelden vooraf is

niet nodig.

Informatie bij Jan Saveur, tel. 023-5276896 en op www.ivnzk.nl

Kinderen die
verkleed willen
komen als elf,
kabouter of heks,
zijn van harte
welkom!

verband gebracht; vandaar de namen heksenboleet, duivelsbrood en heksenkring. Paddestoelen groeien ook lang niet altijd op dezelfde plek. Soms blijven ze jarenlang weg om dan weer plotseling op te duiken. Een zoektocht naar paddestoelen is altijd een ontdekkingsreis!

Piet van den Bos strijdt voor zijn landgoederen

Veiligstellen voor de toekomst

Alle perkamenten koopakten van landgoed Ipenrode in Heemstede zijn er nog. Die voeren terug tot het ontstaan van de oorspronkelijke boerenhofstede Voorkoekoek in 1604. Huidig eigenaar en bewoner Piet van den Bos heeft ze met zorg en speciale vloeistof laten openvouwen. Zoals hij ook een enorme betrokkenheid aan de dag legt voor zijn andere bezit: landgoed Waterland in Velsen. 'Maar ik heb nog één andere droom te verwezenlijken.' Een gesprek met een bevlogen grootgrondbezitter.

Af en aan loopt hij naar de grote boekenkast om weer een plan of rapport erbij te zoeken. De stapels liggen overal in zijn werkkamer. Zijn hond ligt vredig aan zijn voeten te slapen, een fraai plaatje. Zo vertelt gepensioneerd ondernemer Van den Bos hoe hij Ipenrode 17 jaar geleden kocht en hoe hij met plattegronden en historisch materiaal zowel het huis als het park heeft aangepakt in de loop der jaren. Van den Bos: 'Tot op de dag van vandaag loopt bij een landgoed de zichtlijn door de as van het

huis. Kijk,' hij wijst op een bouwtekening, 'dat is hier dus niet het geval. Hier zijn twee zichtlijnen die min of meer als een V vanaf het huis lopen. Vroeger heeft daartussen een bosschage gestaan om die zichtlijnen te accentueren. Die bomen zijn op een gegeven moment gekapt en er is een vijver voor in de plaats gekomen. Dat vonden ze blijkbaar toen mooier, weidser, maar die zichtlijnen zijn daardoor verder van het huis benadrukt. Als je ingrepen doet in het landschap moet je er zeker van zijn dat je niets verniet. Ik heb daarom veel onderzoek laten doen.'

Beschermde

En veel onderzoek heeft hij zeker laten doen. 'Ik heb de ouderdom

van alle omgevallen eiken in kaart laten brengen. Dan zie je precies welke bewoner ze geplant heeft. Zo weten we ook dat er een behoorlijk park omgevormd is van de Franse in de Engelse landschapsstijl. Er staat een eik tussen uit 1740. Honderden nieuwe eiken heb ik inmiddels weer bijgeplaatst in de eikenlaan. Verder zijn hier paddestoelen-, vleermuis- en vogelinventarisaties uitgevoerd. Ik ben daar altijd zeer voor in. Weet je wat het grappige is, Ipenrode is het enige landgoed in de omgeving waar je een verrijking van soorten hebt. Misschien hangt het ermee samen dat dit landgoed een beschermd gebied is en niet toegankelijk is voor publiek. Dat zou een te grote aantasting zijn van de cul-

tuurhistorische en natuurwaarden. Wat ik nog wil laten doen door de archeologische vereniging van Haarlem, is de ouderdom laten vaststellen van een kruiwagentje met stenen dat ik hier heb uit de waterpartij. Op het terrein zijn oude uitbraaksleuven gevonden met nieuwe grond erin. Bij het baggeren van de waterpartij zijn relatief veel stenen omhoog gekomen. Stel nou dat het stenen uit die uitbraaksleuven zijn uit 1500 of 1600, dan geeft dat weer hele nieuwe inzichten.'

Recreatiedruk

Van den Bos verzet zich tegen de gedachte dat alles maar moet wijken voor het zogenaamd algemeen belang. Heel veel burgerbijeen-

komsten heeft hij bijgewoond. Want waarom zou er een weg dwars door het landgoed aangelegd moeten worden om twee woonwijken met elkaar te verbinden? 'Een plannetje van de gemeente, maar wat voor waarde heeft dat dan', vraagt Van den Bos zich af. 'Dan worden waardevolle planten vertrapt en gaan verloren. Daarbij, de weg zou dwars door een eiken-essenbos gaan waar nog tot 1956 op commerciële wijze hakhoutbeheer heeft plaatsgevonden. Dat hakhoutbeheer houd ik in stand. Iedere vijf jaar worden die bomen tot een bepaalde hoogte afgezaagd. Dat zorgt voor licht en dus voor onderbegroeiing en daar komen weer allerlei insecten op af. Veel biodiversiteit dus. Gemeenten zouden zich niet met landgoederen moeten bemoeien. Die hebben te weinig kennis in huis. Zo'n monumentenambtenaar is veel te bouwkundig gericht. Die kijkt helemaal niet naar de natuurwaarden. De gemeente denkt alleen in termen van recreatiewaarde.' Het is duidelijk dat een oprukkende urbanisatie en recreatiedruk hem een doorn in het oog zijn. Gelukkig, vindt Van den Bos, bestaat er een stichting van eigenaren van historische landgoederen van voor 1850. Daar zijn een kleine 350 landgoederen in Nederland bij aangesloten. Zo kunnen ze een vuist maken. Ze werken onder andere samen met het ministerie van LNV en met de Rijksmonumentendienst en ze hebben een eigen, landelijke hoveniersorganisatie die weet waar ze over praat. 'Wat me gestimuleerd heeft bij al mijn verzet tegen de gemeente', zegt Van den Bos, 'is een studie van het Noord-Hollands Landschap die zegt dat de ecologische gebieden te klein worden door urbanisatie en recreatieve druk. Ik geef hier zelf in het voorjaar rondleidingen als

onze 22 stinsenplanten in bloei staan, maar dat is gereguleerd. Het IVN heb ik hier ook gehad. Een fantastische organisatie die veel belangrijker moet worden. Er is veel te weinig draagvlak in de samenleving om de natuur te behouden en te verrijken. Ik maak iedere tien jaar een beheersplan. Ik denk dat hier over tien jaar niet veel veranderd zal zijn, want alle grote taken heb ik nu wel uitgevoerd. Ik hoop natuurlijk wel op een verrijking.'

Romantisch

Het bezitten van een landgoed, laat staan twee, klinkt heel romantisch maar is ook een dagtaak erwaart Van den Bos. 'Er is voortdurend wat aan de hand. Dan zijn er bomen omgevallen en moet het een en ander met de hoveniers besproken, dan moet er een trekker gerepareerd, gisteren was ik bij de Rijksmonumentendienst, dan praat ik weer met de Milieudienst. Een rentmeester regelt de zaken en brengt verslag uit. Dat gebeurt zo op Waterland door mijn dochter, maar in de praktijk moet je zelf toch ook veel doen. Waterland bezit ik sinds 1998. Het is erg romantisch, veel romantischer dan Ipenrode, ook al is dat ook in Engelse landschapsstijl ingericht. Op Waterland zijn rododendrongroepen, niveaueverschillen, het kronkelt er ook veel meer. Ik ben ooit gevallen voor het fantastische 18e-eeuwse interieur. En er was de mogelijkheid om daar de internationale renstal van mijn dochter te vestigen. Het landgoed zat zwaar financieel in de problemen toen ik kwam. Ik wil het veiligstellen voor de toekomst. Maar ik word flink tegengewerkt door de stichting tot behoud van Waterland, die denkt dat ik de milieuregels niet nakom en teveel paarden heb maar alles voldoet aan de eisen, we doen ook aan ecologisch beheer. Ik vind het

meer de stichting tot de bevordering van de ondergang van Waterland. Vroeger was men uit op geldelijk gewin en verkocht men grond voor opstallen en woningbouw. Ik probeer de grond terug te kopen en de rijkdom van de natuur 100 jaar geleden terug te krijgen. Dat betekent ook dat er alleen nog maar onder begeleiding gewandeld mag worden.'

Levenswerk

'Je ziet duidelijk verschil in gemeenten. In principe zitten ambtenaren achter hun bureau en komen nooit kijken. In Heemstede heb ik ze uitgenodigd en sindsdien is het tij gekeerd. Ik heb zelf de tekst voor Ipenrode voor het laatste bestemmingsplan gemaakt. In Velsen daarentegen interesseert het ze geen donder. Maar ik heb het idee dat het nieuwe college aanzienlijk meer openstaat voor het cultuurhistorisch landgoed. De vorige gemeenteraad wilde Beeckestijn verkopen aan een projectontwikkelaar. Onbegrijpelijk. Ik heb meegedaan aan het bidboek. Uiteindelijk is er nu een convenant met Natuurmonumenten en Hendrick de Keyser. Ik heb al geregeld dat bij mijn overlijden het park naar Natuurmonumenten gaat. Mijn laatste levenswerk is om daar nu een tuinmuseum gerealiseerd te krijgen waar 500 jaar landschapsstijlen te zien zijn. Het unieke in Europa is namelijk dat daar de overgang tussen de Franse en de Engelse landschapsstijl naast elkaar bestaan. Ik ben er nu investeringen voor aan het lospeuteren. Het zou fantastisch zijn als ik me daar voor in kan zetten. En ik denk dat het gaat lukken.'

Foto en tekst: Jacqueline van Klaveren

Het is heet. Er staat één lange file naar het strand waar geen enkele boom schaduw biedt. Nee, dan hadden de rijken het vroeger beter bekeken. Als het te heet werd in de stad en de stank soms niet te harden was, dan trokken zij naar hun buiten in het oude binnenduin. Daar zit ik nu ook, in de schaduw van eik, meidoorn, esdoorn en es. Ik hoor een merelalarm afgaan, een roodborstje en heel vaag het geruis van autobanden. Wat een eldorado dit Koningshof. Toch doe ik een extra slot om mijn fiets.

Het klein springzaad begint te bloeien; een klein, zachtgeel bloempje op een bijna doorschijnend dun steeltje. Slakken en mincerders zijn op bezoek geweest. Hier in de schaduw zijn de planten

kuithoog, maar aan de overkant, in het licht, zijn ze schouderhoog. Hier zitten ook meer bloemen aan de plant. Ik vind de bloempjes een beetje op een orchidee lijken: ook zo'n lekkere landingsbaan voor de stuifmeelzoekers.

De volgende hoge haag is van brandnetels - de grote - en ze groeien boven

mij uit. Heerlijk voor de vlinders die afhankelijk zijn van de brandnetel.

Ik volg de witte route (1 km) want dat is voor mijn straatje om meer dan genoeg. Ik loop het donker en de rust van het bos in. Af en toe een lichtvlek, een schreeuw van een Vlaamse gaai. Verder gekwetter, gezoem en in het oude bruine blad op de bodem geritsel.

Het is altijd spannend als een weg een bocht maakt. Wat is er om de hoek? Ik ga op de geur af: boerenjasmijn, wat een cadeautje. Daar kan geen duur flesje tegenop. Door die enorme bos witte bloemen word je vanzelf vrolijk.

Ik loop hier duidelijk door het oude duin. Vooral aan de rechterkant flinke hellingen met veel hoge, niet te dikke bomen en dan één stam die de zon vangt; zo mooi. Gelukkig is het geen beuk anders kan hij, net als al die mensen aan het strand, verbranden.

Ik weet niet of het voor de boom een nadeel is, maar de bomen op de hellingen hebben veel wortels bloot liggen. Hevige regen spoelde het losse zand ertussen weg. Het is wel een fraai gezicht.

Opeens een andere geur, vlakbij het rode huis. Het is niet van de paarse, op steeltjes gebouwde bloemen. Ze groeien tussen de brandnetels door. Geen idee hoe ze heten. Ook niet waar die geur vandaan komt.

Keurig geschoren taxushagen duiden op menselijke aanwezigheid. Als ik een hek door wil zie ik links en rechts prikkeldraad. Dat vind ik

zo'n gruwelijke uitvinding en ik vind dat ze dat niet in een natuurlijke omgeving moeten gebruiken. Ik heb wel eens gelezen dat de uitvinding van prikkeldraad het einde betekende van het vrije wilde westen in Amerika.

Ook hier bijna alleen groentinten, soms wat bruin. En de vogels gaan maar door met hun zondagochtendconcert. En daar doorheen de geur van jasmijn. Ik begrijp die vroegere bewoners best. Wat moet je in lawaai en hitte als je hier helemaal alleen in de schaduw kunt toeven met al die vogels om je heen. Ha, één koekoeksbloem - de

dag - en één uitgebloeid nagelkruid. Verder brandnetel, zevenblad en klein springzaad. In de zon laten ze hun bladen slap hangen, in de schaduw zijn ze breed gespreid.

Ook hier tieren de jonge esdoorns welig. De enige vlinders die ik zie zijn een paar witte.

Maar dan komen er wat groepjes dagkoekoeksbloemen. En dan moet ik toch door de knieën voor een bosstilven: een laag bij de grond afgezaagde boom, deels bedekt met mos, deels met de keiharde ringen van een paddestoel, type tondelzwam. Ernaast verse varens en rondom dennenappels, gebroken takjes, bruin blad en dennennaalden.

Het pad slingert, gaat op en neer, wordt breder en weer smaller en de begroeiing is meer gevarieerd. Kortom, hier loop je nog langzamer dan voorheen. De bomen

worden ook kronkeliger, de lucht meer zichtbaar en je hoort de bladeren van de populier ruisen. Hier groeit ook gras, zie ik een wissel, vogelkers en kamperfoelie. Eiken lijken meer struik dan boom. Het harde pad wordt zacht zand waar je sporen op achter laat. Ik loop het open duin in en pak een steentje van het pad. Het is gevuld met zonnewarmte.

De begroeiing wordt lager en staat meer uit elkaar. Hier zijn de dennen het grootst. De duindoorn en het duinroosje duiken op. Een vetplantje met gele stervormige bloempjes. Geen blad. Ze wortelen heel oppervlakkig; één dun klein worteldraadje. Muurpeper?

Dan zie ik de torenflats van Zandvoort en begin ik aardig moe te raken. Ik heb duidelijk een bordje ge-

mist want die kilometer zou allang gelopen moeten zijn. Hier is het heet en hangt de geur van bloeiende liguster. Hoe ver moet ik nog? Ik stop met schrijven. Het enige dat ik nu nog wil zien zijn de rode tassen van mijn fiets.

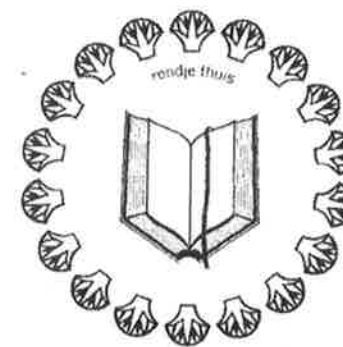
Ik volg nu maar de groene pijlen en hoop dat ik van die route het laatste stuk loop. Kijken naar de stand van de zon heeft geen zin, want het pad kronkelt alle kanten op.

Oh, een bank in de schaduw. Water! Ik voel me een beetje een verdwaalde in de wildernis. Tja, zo heette het hier vroeger ook. Maar het is wel een mooie wildernis.

Diertjes in de berm schrikken van mij, Ik schrik dan weer van hen en zo houden we elkaar scherp. Ik ben deze eenzaamheid duidelijk niet gewend. Het zweet loopt inmiddels als de bekende lentebergbeekjes van mij

af, mijn zonnebril glijdt van mijn neus. Soms moet je echt afzien om een stuk tekst te vergaren.

Na ruim twee uur zie ik de eerste mensen en zij weten de snelste route naar het begin. Nu mag het laatste restje water op. Ik ben veilig.

Vanwege mijn grote wandeling maar een klein rondje thuis.

Ik ben op zoek gegaan naar de paarse bloem en duidelijk is dat ik een volgende keer veel beter moet kijken, voelen, tellen en ruiken. Dan had ik geweten of de stengel rechthoekig was en fijnbehaard. Dat zes bloemen samen een schijnkrans maakten. Dat de plant bij het fijnwrijven van het blad een onaangename geur verspreidde. Toch, als ik alle plaatjes in de boeken en op internet bekijk, dan houd ik het op bosandoorn, familie van de lipbloemigen. In de volksmond ook wel stinknetel of bosnetel genaamd en groeiend in vochtige loofbossen, in hagen en op beschaduwde ruigten. Het is de drachtplant voor vele bijensoorten zoals de andoornbij, de blauwe metselbij, de grote wolbij, de honingbij en de nepetabij.

Marisca van der Eem

Mieke Wilmink:

IVN-ers zijn eigenlijk geboren onderwijzers: ze willen vertellen

Een warm welkom op Mieke Wilmink's privédomein waar genoeg schaduwplekjes te vinden zijn onder boom of parasol. De Toorts is op bezoek omdat Mieke heeft aangekondigd te stoppen met schrijven over de landgoederen. Een mooie gelegenheid om in deze Toorts met haar na te praten over haar geliefde landgoederen en natuurlijk over haarzelf en het IVN.

Mieke Wilmink en het IVN, hoe lang zijn die al verbonden met elkaar?

Tijdens een vogelexcursie van Plien Peeters in het voorjaar van 1982 werd ik zo enthousiast gemaakt dat ik in het najaar aan de gidsencursus begon. Die was toen in de kleedruimte van het openluchttheater. Met onder anderen Jaap Kuipers, Martin Daalmeier en Wil van Beek, en een aantal duinkonijnen (medewerkers van PWN en Staatsbosbeheer).

Toen ik mijn diploma had en voor het eerst op de jaarvergadering kwam, was er tumult in het bestuur. Het gevolg was dat ik aan het eind van de avond secretaris was geworden en thuis kwam met een kofferbak vol papieren.

Hoe is jouw groei in het IVN gegaan?

Twee bestuursperiodes heb ik met veel plezier in het bestuur gezeten en heb onder leiding van Jan Andreae veel geleerd. Ik kwam uit het onderwijs en bij het IVN leerde ik de praktische kant van de biologie en ik leerde zelf te genieten van de natuur. Het was een leuke groep mensen die de neuzen dezelfde kant op hadden staan, de rest valt dan weg.

Ik mag je gerust de landgoedspecialist van Zuid-Kennemerland noemen. Hoe is dat ontstaan?

Ergens vind ik het leuk klinken, maar ik wil niet zo neergezet worden. Noem me liever genietster of liefhebber. Ik ben er nooit opuit geweest, het is zo gegroeid. Ik ver-

tel er graag over maar weet lang niet alles en hoe meer ik erin duik, hoe meer ik ontdek dat ik nog heel veel niet weet.

Het is ontstaan tijdens excursies met andere thema's, bijvoorbeeld de paddestoelen op Elswout of de vogelexcursie op Leyduin. Mijn ogen dwaalden dan af naar de oude gebouwen, de tuinen. In die tijd keek niemand daar nog naar. Thuisgekomen dook ik dan in de boeken en leende boeken, want ik was nieuwsgierig naar de historie van de gebieden.

Ik ben geboren in Bussum. Mijn vader nam me al vroeg mee naar Bantam en de buitenplaatsen van 's Graveland. Ik wist toen nog niet wat landgoederen waren en helemaal niet dat je daar geen bloemen mocht plukken en vooral niet als je vader net met de beheerder stond te praten. Toen ik hier kwam wonen, herkende ik op Elswout en Leyduin dingen uit mijn jeugd en zo begon ik 't Gooi en Kennemerland te verbinden. Tijdens rondleidingen rond een thema begon ik steeds meer over de historie te vertellen en ik merkte dat mensen het leuk vonden. Ik kreeg vragen waar ik geen antwoord op wist en dan ging ik dat thuis weer opzoeken. Langzaam werd het landgoed en zijn historie onderwerp van de excursie. Daardoor ben ik - zo'n tien jaar na de gidsencursus - bij de Volksuniversiteit en andere culturele organisaties begonnen met het geven van cursussen, lezingen en excursies. Die organisaties leggen het accent op de geschiedenis van de regio. Bij het IVN ligt het accent op de natuur.

Welke flora en fauna horen specifiek bij de landgoederen?

Stinzenplanten, van sneeuwkllokje tot lelietje van dale. En naast inheemse bomen vind je er allerlei exoten en allerlei bijzondere fruit-

bomen. Veel bloeiende heesters, zoals de rododendron, werden door de Zochers en door Springer (tuinarchitecten uit die tijd) gebruikt. In orangerieën stonden in de winter de kuipplanten met uitheemse soorten, zoals de laurier en het oranjeboompje.

In de 18^e eeuw werd de Nederlandse fauna niet gewaardeerd, dat was te gewoon. Passend bij de verzamelwoede van de landgoedeigenaren ontstonden er toen menagerieën. Op de Hartekamp waren er bijvoorbeeld tijgers en 'vogels van allerlei veer', zoals Linnaeus zei en op Beeckestijn aapjes uit de West. Binnen de hekken was alles gekunsteld. De jachthecken waren om het wild te weren; daarbuiten werd erop gejaagd.

Ga je ook wel eens 'gewoon' op een landgoed wandelen?

Genieten is het als ik op excursie ga met de Vereniging van landgoederen. Je komt dan in tuinen waar anderen niet komen en ik loop dan te smullen. Tijdens iedere vakantie zit er wel een landgoed bij. Ik loop het in te drinken, neem het geheel in me op, niet de details. Ik loop daar niet als gids te kijken maar als genietster. Zo ontspannen moet je eigenlijk ook als gids zijn, dan komt er een wisselwerking tussen jezelf en de deelnemers op gang en wordt het steeds leuker.

Zijn alle landgoederen je even lief?

Die plekken die door de loop van de geschiedenis het meest authentiek zijn gebleven zijn mij het meest lief. Het Manpad waar de

oude sfeer nog hangt. Elswout op zondagmorgen vroeg. Of met een oude plattegrond de historie proberen te hervinden en op te roepen voor de mensen die mee gaan. Op zo'n landgoed is er voor een gids het meest te doen.

Wat komt er in je op als ik zeg:

Elswout:

De verdeling van licht, de knappe

maar nu wordt het een beetje een hondengebied. De stinzenplanten lopen terug. Zo gaat het unieke van het privébezit verloren als het openbaar wordt.

Leyduin, Woestduin, Vinkenduin en Koekoeksduin: de bijzondere waarde is hier de afmeting, nu ze verenigd zijn. Hier heb je landgoed, nutsbos en jachtterrein samen.

De Hartekamp: het is nu een kwetsbaar moment in de ontwikkeling. Voor het behoud van het historische gebouw is woningbouw noodzakelijk, maar het houdt tegelijk de ondergang van het landgoed in. Het is een groot dilemma.

En nu je gaat stoppen met je bijdragen over de landgoederen in De Toorts, wat zou je als laatste zin over de landgoederen willen zeggen?

Een landgoed is een totaal kunstwerk en het is onze plicht zorg te dragen voor het behoud en zelfs te restaureren, zoals de schilderijen van Rembrandt.

Marisca van der Eem

Zeker $3 \times 8 = 24$ artikelen, nou ja, wel eens een keertje overgeslagen, dus zeg 20 artikelen, heeft Mieke aangeleverd voor De Toorts. Want ze is er in 1998 mee begonnen, dus ze heeft acht jaar lang geschreven over de landgoederen van Zuid-Kennemerland. Het was altijd leerzaam en leuk wat ze te berde bracht. Soms wilde je onmiddellijk ter plekke gaan kijken. Veel mensen hebben enorm van haar bijdragen genoten.

De Toortsredactie bedankt Mieke hierbij voor haar enorme inzet!

Via de Blaauwe Trappen, De Amoureuze Beek en 'Holland op z'n Smalst' naar de vleermuizen op het Landgoed Meer en Berg

Het is een prachtige zomeravond als ik bij Eric van Bakel in de achtertuin zit. Per mail verleide hij me met een heerlijke rosé en een arcadische wandeling in het vooruitzicht, om het gesprek niet per telefoon te doen. En dat was maar goed ook anders was de lijn tot middernacht bezet geweest en had ik niet voor het eerst van mijn leven vleermuizen 'in het echt' gehoord.

Voor ik mijn eerste vraag heb gesteld is Eric al vol enthousiasme aan het vertellen over de rijke geschiedenis van zijn woonomgeving. Over landgoed Meer en Berg in Santpoort, over Bloemendaal, over de kasteelruïne van Brederode, over de binnenduintrand. Onderstaand interview is slechts een fractie van ons gesprek maar geeft wel een beeld van Eric als veelzijdig natuurliefhebber en bewaker.

Wil je meer, wandel dan eens met hem mee.

Je bent een veelzijdig gids. Sinds wanneer gids je op de landgoederen en hoe is dat gekomen?

Halverwege de jaren '80 heb ik mij bij Plien Peeters aangemeld voor de Gidsencursus van het IVN. Mijn opleiding als psychiatisch verpleegkundige moest daar een jaar voor wijken. De Gidsencursus zag ik als een buitenkansje om m'n liefde voor de natuur uit te kunnen dragen.

Ongetwijfeld vloeit dez belangstelling voor de natuur voort uit mijn kindertijd. Vanuit mijn raam keek ik uit op het Landgoed Meerenberg, het zuidelijk deel van het wandelbos Groenendaal in Heemstede. Samen met andere uitnodigende plekjes - die inmiddels alle zijn volgebouwd - was dit het speelterrein voor de kinderen uit de buurt. Wanneer er even niet werd gevoetbald, hield ik me naar hartelust bezig met het vangen van salamanders, kikkervisjes en stekelbaarzen en het opkweken van rupsen. Dit soms tot wanhoop van mijn moeder, vanwege de rondspringende en fladderende beesten in huis.

Eenmaal op de middelbare school, waarvoor ik op de fiets heen en weer reed naar Haarlem, werd het

schap. Pareltjes, waar de kleinschalige patronen de tand des tijd hebben doorstaan en mede daardoor nog rijk bedeed zijn met natuurwaarden. Daaruit spreekt gelijk mijn gedeelde interesse met de cultuurhistorie.

De ultieme plek waar natuur en cultuurhistorie elkaar raken is natuurlijk de binnenduintrand. Dat is dan ook wel mijn meest geliefde locatie om te gidsen. In meerdere

natuurgedoe er niet minder op. Zo wilde het nog wel eens zijn dat de ochtendetappe reeds bij de afslag Manpadslaan in westelijke richting werd afgebogen voor een dagje 'onbekommerd' vertoeven op Leyduin of in de AWD. De schooltas voor zolang gestationeerd in het kreupelhout.

Welbeschouwd is het dus niet zo verwonderlijk dat ik in de IVN-cursus verzeild ben geraakt. Daar was ik al snel actief als gids. Bij voorkeur in onze oude cultuurlandschappen zoals de Hekslootpolder en het Zeedorpenland-

opzichten is dit landschap van internationale betekenis! Immers, enkel in de kustlijn van Holland bestaat er de overgang van een jong duinlandschap naar oude duinen: de strandwallen en voormalige strandvlakten. In Zuid-Kennemerland is dit oude kustlandschap nog het best geconserveerd. Mede vanwege de snoer van landgoederen: 'Het Zegepraalent Kennemerland'. Mooiere voorbeelden zijn er eenvoudig niet (meer).

Van oudsher is deze lustwarande een bron van inspiratie geweest. In

de 17de eeuw bijvoorbeeld lag hier de bakermat voor de meesters van de Haarlemse School. Landschapsschilders waarvan Jacob van Ruisdael de bekendste representant is geworden. Middels zijn 'Haarlem-pjes' hangt onze binnenduintrand wereldwijd te pronken in de top-musea. Ten tijde van de Romantiek, twee eeuwen later, werd dit coulissenlandschap geprezen als 'Hollands Arcadië', verwijzend naar de Griekse Klassieken. In deze tijd duiken tevens de eerste pioniers op die de basis hebben gelegd voor de hedendaagse natuurbescherming in de binnenduintrand van Zuid-Kennemerland. Met dergelijke gegevens in het achterhoofd is het bepaald geen straf een rondleiding te mogen verzorgen in deze prachtige historische omgeving.

Heb je een favoriet landgoed?

Sinds ik begin jaren '80 voor het eerst kwam werken op het PZ Santpoort, gelegen in de gemeente Bloemendaal, ben ik geleidelijk overstag gegaan voor het Landgoed Meer en Berg. What's in a name, na mijn jeugd te hebben doorgebracht bij het Heemsteedse Meerenberg. Ik houd het er maar op 'dat ik rijp ben voor Meerenberg', een van de gebezigde uitdrukkingen die is verweven met deze inmiddels voormalige psychiatrisch inrichting, waar ik lang en met veel plezier heb gewerkt.

We onderbreken het gesprek voor een korte wandeling over Meer en Berg om mij een indruk van het gebied te geven, mogelijk vleermuizen te horen en te zien, maar tevens te zien wat er aan natuur en geschiedenis voor de komende generaties verloren dreigt te gaan.

Tijdens de wandeling rond het Brederode-meer hoor ik op de batdetector de Water-vleermuis, de Dwergvleermuis, de Ruige Dwergvleermuis en ook de Laatvlieger. En als extraatje een baltende Houtsnip.

Ik zie het authentieke 16de en 17de eeuwse duinrel-stelsel, waardoor het water voor de toenmalige blekerijen toestroomde. Ik zie de bomen die op de nominatie staan om het veld te ruimen, volgend op de 2000 exemplaren die reeds eerder zijn omgehaald. En ik zie de bodem die overhoop is gebaald ten koste van de bijzondere stingenflora.

Teruggekomen vraag ik Eric: Waar vertel je over tijdens je excursies?

Naar mijn mening is niet het thema het belangrijkste element van een activiteit, maar de deelnemers. Ik richt me dan ook in de eerste plaats op de sfeer binnen de groep. Ik houd er niet zo van om als een dominee voor de gemeente een vooraf opgestelde preek af te steken. Het gidsen wordt pas leuk door de interactie met de deelnemers, die middels vragen en opmerkingen actief betrokken zijn bij de excursie. Als tweede probeer ik het thema te plaatsen binnen een context. Kort geformuleerd: van omgevingsfactoren als landschap en historie naar details en van details weer terug naar de context. Op deze manier tracht ik enig perspectief te bieden in de veelvoud aan onderwerpen die iedere excursie met zich meebrengt. Je kunt tenslotte niet de hele excursie meeldraadjes tellen.

De duur van de excursie laat ik in principe ook afhangen van het enthousiasme van de deelnemers. Dat heeft me een zekere reputatie bezorgd: als je voor het donker thuis wilt zijn, ga dan niet met Eric mee.

Wat vind jij specifiek aan de flora en fauna op een landgoed?

De binnenduintrand heeft de hoogste biodiversiteit van ons land. Dit is dus niet zo'n gemakkelijke vraag. Wat de flora betreft zijn denk ik de stinzenplanten het meest karakteristiek. Hoewel er tal van andere planten

te bedenken zijn die het vermelden waard zijn. Zoals de Bosrank die het in deze vooruitgeschoven post zo goed doet. Alsmede de Pijpbloem die waarschijnlijk als medicinale plant in de tijd van de Kruistochten bij ons terecht is gekomen. Het meest indrukwekkend vind ik zelf het bestand aan oude bomen. Sinds de teloorgang van het Beekbergerwoud - ons laatste oerbos - behoren de aangeplante bossen in de binnenduintrand tot de oudste van het land.

Qua fauna zijn de vleermuizen een opvallende groep. Kritische soorten als Grootoor- en Rosse Vleermuis komen hier voor, alsmede zeldzaamheden als de Franjestaart. Maar ook vogels scoren goed. Hoolenbroeders als de Boomklever, de Glanskop en de Bosuil hebben in de binnenduintrand een geïsoleerde populatie. Dat laatste geldt tevens voor de Wijngaardslak en de Hazelworm. Bovendien ziet het er naar uit dat ook de Boomarter bezig is met vestiging in de binnenduintrand.

Wat is het belang van het IVN voor het behoud van de landgoederen?

Het IVN is vanouds de club die in heel Zuid-Kennemerland laagdrempelig natuureducatieve activiteiten aanbiedt. Mensen kunnen zonder verplichtingen en bovendien gratis en voor niets (!) proeven van de geneugten in onze regio. Binnenkort is het bijvoorbeeld weer tijd voor de jaarlijkse IVN-Paddestoelendag op het Landgoed Elswout, waar zomaar een duizendtal enthousiaste mensen op af komt. Ik kan me geen betere manier bedenken om de betekenis van onze landgoederen breed onder de aandacht te brengen....

Marisca van der Eem

19

Paddestoelen

In de herfst vind je de meeste paddestoelen. Ze groeien niet alleen in het bos. Ook in het gras, op een rot stuk hout of op een koeievlaai.

Honingzwam

Een paddestoel is de vrucht van een schimmel. Schimmels leven in het donker, heel verborgen: in hout, tussen dor blad, maar ook in oud brood of kaas of oude appels. Daar halen ze hun voedsel uit.

Een schimmel bestaat uit dunne draden. Die beginnen ergens te groeien. Als de schimmel groot genoeg is, brengen de draden paddestoelen voort. Elk jaar groeien de schimmeldraden verder in steeds wijdere kringen. Soms vind je in een weiland een 'heksenkring' van paddestoelen.

Overal waar voedsel is, leven schimmels. Veel schimmels leven op een vriendelijke manier. Ze werken samen met bomen om aan eten te komen. De schimmel zorgt ervoor dat de boom water en mineralen krijgt en de boom geeft hem er een soort suiker voor terug. De **berkenboleet** en de **vliegenzwam** werken samen met de berk. Er zijn ook schimmels die niet zo vriendelijk leven en bomen kunnen aantasten. Ze eten de boom van binnen-

uit op en maken hem dood, zoals bijvoorbeeld de **honingzwam**.

De meeste soorten schimmels verteren dode resten van planten en dieren. Zij ruimen al etend het afval op. De **geschubde inktzwam** bijvoorbeeld houdt van stro en dood gras. Het **mestzwammetje** groeit op mest. Het **eikenbladzwammetje** leeft van afgefallen eikenblad. Bijna al het natuurlijke afval van een bos wordt 'opgeruimd' door schimmels. Als die er niet zouden zijn, zou een bos gewoon omkomen in z'n eigen afval! In ons land komen ruim 4000 soorten paddestoelen voor. Ze hebben allerlei afmetingen en vormen. Aan de vorm, de kleur en soms ook aan de geur kun je paddestoelen herkennen. Zo ziet een **biefstukzwam** er uit als een rauwe biefstuk en ruikt de **gele knolamaniet** naar rauwe aardappel. Er zijn ook paddestoelen die naar knoflook, appelmoes uit blik, geraniums, kokos of anijs ruiken.

Tover iets moois uit je hoed

Als je onder de hoed van een paddestoel kijkt zie je *plaatjes* (allemaal streepjes naast elkaar in een cirkel) of *gaatjes*. Daar zitten de *sporen*, een soort zaadjes van de paddestoel. Als die sporen uit de paddestoelenhoed vallen zorgen ze ervoor dat er later weer nieuwe paddestoelen komen. Die sporen kun je niet zien, zo klein zijn ze. Of toch wel ...? Probeer maar eens het volgende proefje. Neem een paar rijpe champignons, die al wat bruin zijn en waarvan de hoed goed open

staat. Breek het steeltje af en leg de hoedjes met de plaatjes naar beneden op een wit vel papier. Zet er een omgekeerde schaal over en laat ze een nacht zo liggen.

Als het lukt zijn de sporen uit de hoed gevallen en zie je 's morgens een mooie tekening op het papier!

Vraag een schimmel te eten

Lucht zit vol met schimmels. Alleen ze zijn zo klein dat je ze niet ziet. Maar als je een schimmel een etentje aanbiedt dan zal hij jou laten zien (en ruiken!) dat hij écht bestaat. Dit moet je doen. Doe een stukje fruit, een stukje brood, een beetje jam, een stukje kaas, een gekookte aardappel allemaal apart in een plastic zakje.

Vliegenzwam

Blaas de zakjes op, sluit ze goed luchtdicht af en leg ze op een donkere plek. De schimmels gaan meteen lekker eten. Ze gaan zwamdraden maken en die vormen vruchten, en dán kun jij ze pas zien! Ga maar na een paar dagen kijken. Je ziet allerlei kleuren paddestoelen: blauw, wit, zwart, groen, soms zelfs oranje of roze. Kijk er ook eens naar door een vergrootglas!